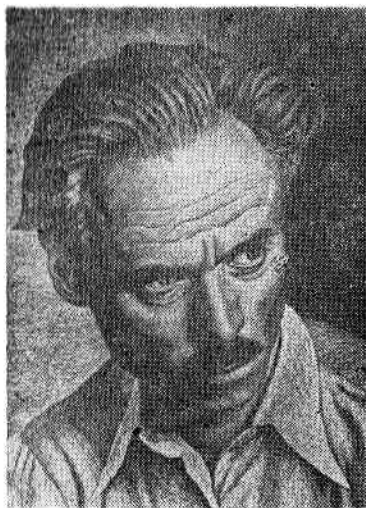

Іван КЕЙВАН

МИСТЦІ СНЯТИН- ЩИНИ

Про українських мистців, що народилися і виявлялися на терені Снятина й Снятинського повіту в минулих сторіччях, на жаль, не маємо жодних матеріалів. Аж ХХ сторіччя виловило з себе поважну кількість українських мистців на території Снятинщини і можемо дати ширшу характеристику мистців, що народилися в Снятині й по селах повіту, або й творчо там виявлялися. На жаль, наш прекрасний і мальовничий Снятин ніколи не був навіть малим мистецьким центром, як і не були такими центрами й інші та більші міста Галичини, за винятком Львова — столиці Галицької Волости.

Хоча за австрійської займанщини польська Реальна школа в Снятині була „руско-жидоска“ (за словами одного її професора — польського шовініста), не було в ній навіть вчителя малювання українця. Польські шовіністичні чинники пильно дбали про колонізацію Снятина й околиць, хоча ніколи не сповнилися їх задуми, бо українська духовість була надто сильна.

Аж за часів ЗУНР в 1918—1919 році постала українська Реальна гімназія під кермою директора о. Йосифа Проця, великого українського патріота, вчителем малювання був мистець-українець Микола Федюк (1885—1942), що народився в Голубиці, Львівщина, в селянській сім'ї. Студював малярство в Краківській Академії та в Мюнхені в 1911—1916 роках. Був прекрасним педагогом, а ще більшим мистцем, хоча виявлявся в Снятині дуже коротко і за польської окупації переїхав до Львова, там проживав і творчо виявлявся до смерті. М. Федюк був добрим портретистом і пейзажистом з реалістичними прикметами. Працював теж в церковному мистецтві, що для нього використовував деякі

елементи народнього мистецтва. Пробував теж сил в графіці. Хоча мав великий талант, був занадто скромний, тому був мало-відомий в українському мистецькому світі й ширшому українському громадянству.

В 20-их роках був якийсь час вчителем малювання в польській гімназії математично-природничого типу (української вже тоді не було) в Снятині Осип, Роман Сорохтей (1889—1941), що закінчив Краківську Академію. В 1914 році Сорохтей вступив до легіону УСС, працював у „Пресовій Кватирі“ й ілюстрував стрілецькі видання („Самохотник“ та інші) знаменитими й оригінальними карикатурами. Після Визвольних змагань Сорохтей був учителем малювання в українській гімназії в Станіславові. Але, коли між знаменитими карикатурами О. Новаківського, В. Барвінського й М. Рудницького нарисував карикатуру свого директора М. Сабата, той негайно звільнив його з посади і Сорохтей опинився в Снятині. Згадані карикатури були опубліковані в журналі „Світ“, що виходив у Львові. Прекрасними карикатурами зілюстрував Сорохтей стрілецький епос-шарж Тото-Долото-Вільшенка (А. Лотоцького) „Пригоди Цяпки-Скоропада“ в 1930 році. Сорохтей знову за якийсь час навчав малювання в Станіславській гімназії, а за першої большевицької окупації знову повернувся до Снятина і там помер.

О. Сорохтей був надзвичайно ніжним акварелістом, створив вартісні портрети, пейзажі й натюрморти („Садок“, „Квіти“ і т.д.). В карикатурах він був великим майстром маски. Був членом ГДУМ, АНУМ та інших об'єднань і приймав участь у виставках, на жаль, дуже рідко.

Напередодні першої світової війни закінчила Реальну школу в Снятині трійка талановитих мистців: Микола Анастазієвський, Василь Оробець (Залуцький) і Василь Касіян. М. Анастазієвський народився в Скалі над Збручем 19 липня 1891 р. і вже будучи учнем Реальної школи виявляв великий мистецький хист і свої виставки влаштував на ліжках своїх товаришів у бурсі. З тих часів походить його акварельна композиція „Молитва“.

В 1913 р. вступив до Академії Мистецтв в Кракові і студював рисунок і малярство в професорів Мегофера, Кунцека й Пенковського. Війна перервала студії і московська окупація в 1916—1917 рр. застала Анастазієвського в рідному містечку. Тоді виставляв свої твори в Києві. В часі відвороту УГА за Збруч він подався до Кам'янця Подільського і там працював у Міністерстві Освіти під кермою славетного Петра Холодного. Повернувшись в рідні сторони, мистець взяв участь у „Виставі Сучасного Малярства Галицької Волости“, що відбулася в листопаді 1919 р. в залах Національного Музею у Львові. Закінчивши з успіхами Краківську Академію в 1923 р. та педагогічний курс в Інституті Ручних

Робіт у Варшаві, Анастазієвський навчав малювання в гімназії в Бродниці на Помор'ї, а згодом в гімназії й учительській Семінарії у Мляві, тобто в корінних польських землях, бо польська влада не дала йому посади на рідних землях. Не зважаючи на тяжку вчительську працю, мистець працював творчо і виставляв свої твори в Кракові й Бродниці та в „Ректроспективній Виставі Українського Мистецтва“ у Львові в 1935 р. творами „Дівчина“, „Школярик“ і „Спомин“.

В часі другої світової війни й німецької окупації М. Анастазієвський проживав з родиною в Холмі і був професором малювання в українській гімназії. Працював теж творчо, на жаль, всі його твори пропали, за винятком знімки „Вежа в Столпу“. Коли московські полчища наступали на західні землі України, мистець подався до Німеччини й осів в Нюрнберзі. Там зазнав з родиною жахливого бомбардування (80% знищення міста) і з вдячності Богу за чудесне врятування, він в 1945 р. створив композицію „Христос на руїнах Нюрнбергу й Києва“. Тоді виконав теж цикл святочних листівок.

Перебуваючи на скитальщині в Карльсфельді й Берхстенгадені, Анастазієвський навчав малярства в Образотворчій Студії під кермою С. Литвиненка й виявлявся творчо. З тієї доби походять його твори: „Грюндбріке“, „Вацман в сонці“, „Вацман зимою“, „Гори горять“, „Кенігзее“, „Гекса“, далі „Моя мати“, „Письмениця Катря Гриневичева“, „Портрет М. Шлемкевича“, „В дзеркалі“, „Мій син“, „Мистець Сергій Литвиненко“, „З вікна“, „Людська вірність“ та інші, виконані з великим реалізмом, з майстерним рисунком і завершеним кольоритом, з деякою імпресіоністичною закраскою. Був членом УСОМ, приймав участь майже у всіх її виставках, в „Тижні Української Культури“ та в деяких німецьких виставках.

В 1950 р. мистець переїхав до Америки, осів у Ст. Пол, Місс., і працював як рекламовий графік у фірмі Бравн-Бігелов. Приймає участь у виставках ОМУА в Америці й Канаді. Останньо мистець живе на пенсії і даліше виявляється творчо, зокрема в прекрасних святочних листівках.

Другим мистцем з цієї славної трійки, це Василь Залуцький (Оробець), що народився 30 січня 1895 р. в Залучу н. Черемошем, в селянській сім'ї. Був учнем Реальної школи в Снятині, а з вибухом першої світової війни вступив у ряди УСС, брав участь в боях за Маківку, потім працював у „Пресовій Кватирі“. В 1918 р. виїхав з УСС-ами в Наддніпрянщину і там залишився напостійно. Студював якийсь час в Поліграфічному Інституті в Києві, потім працював як ілюстратор в різних видавництвах („Радянська нива“ в Білій Церкві, „Радянське село“ й „Селяшка України“ в Харкові та в „Бюро—Кліше“ в Москві). Однак як „неблагодяжного“ За-

луцького зняли з роботи і він, живучи в Києві, працював самостійно, заробляючи на життя ілюстраціями. Не приймав участі в жодних советських виставках.

Ширше виявився В. Залуцький на окитальщині в Авгсбурзі, де працював як декоратор та ілюстратор українських видань („Син України“ Федіва й Золотопольца, „Юність Василя Шеремети“ У. Самчука та інших).

До Канади приїхав з родиною в 1949 р., осів в Едмонтоні, де живе й досі. Розгорнув свою творчу працю досить жваво в малярстві та різьбі. В різьбі в дереві Залуцький виконав кілька іконостасів, животів та престолів, намалював низку ікон до іконостасів та намісних ікон до церков Альберти й Саскачевану. Найвидатніші з них ікони до іконостасів церкви св. Юрія в Едмонтоні та церкви в Саскатуні. Виконав теж низку театральних декорацій для постановок: „Різдво Христа“, „Зоря над Почаєвом“, „Мойсей“ та „Лісова Пісня“. Вперше виставив свої твори на „Виставці Образотворчого Мистецтва“ у Вінніпегу 1951 р., потім приймав участь в інших виставках українського мистецтва в Канаді, зокрема в Едмонтоні. Останньо мистець на пенсії і працює передусім над святочними листівками, що в них подивугідно передає найдрібніші деталі покутських і гуцульських одягів. В орнаментиці використовує вдало мотиви українського народного мистецтва. Його твори позначені деяким натуралізмом і нагадують твори раннього передвижництва 60—70 років XIX сторіччя.

Третім мистцем з цієї трійки, — це Василь Касіян, що в граверстві майже досягнув верхів'я генія. Народився 1 січня 1896 р. в Микулинцях біля Снятина, в селянській сім'ї. До Реальної школи ходив разом з В. Залуцьким, в 1915 р. був покликаний до австрійської армії, спочатку був на московському фронті, а далі на італійському, де попав в італійський полон. В 1920 р. продістався до Праги і вступив до Академії Мистецтв. В 1922 році Касіян вступив до майстерні професора й ректора Академії Максиміліана Швабінського, де спеціалізувався в граверстві і ґрунтовно простудював всі граверські техніки. Слухав теж викладів історії мистецтва на Карловому університеті. В 1926 р. В. Касіян закінчив Академію з визначними успіхами, а в 1927 р. виїхав до УРСР, де в короткому часі зайняв одну з передових позицій в українському мистецтві. Після Визвольних змагань, коли Україну розшматували окупанти на четверо, деяка кількість (невелика) втратила надію на визволення Батьківщини й почали орієнтуватися на УРСР, зокрема в часі НЕП-у. До цієї групи належав теж В. Касіян, що вже в 1924 р. прийняв советське громадянство. Він повірив, що УРСР є українською державою і там український мистець зможе широко виявлятися.

Після виїзду в советську Україну, для Касіяна почалася нова творча доба. Він приїхав туди вже як відомий гравер, з поважним мистецьким дорітком. Бо ще в Празі Касіян був надзвичайно творчо продуктивний і володів майстерно різними граверськими техніками. З тих часів походять його знамениті дереворити й мідерити, переважно з соціальною тенденцією: „В шуканні заробітку“, „Робітничі сім'я“, „Бездомні“, „Безробітні“, „Перепочинок“, „Безробітні на мості“, „Жебраки“, „Штрайк“ та інші. З тих же часів походять теж „Маланка“, „Три покоління“, „Автопортрет“, „Карпатська мати“, „Селянка з Покуття“, граверські портрети Т. Шевченка та І. Франка й багато інших і всі вони позначені шаленою експресією, вірною передачею духовости персонажів, сміливими контрастами світла й тіні, не кажучи вже про високу майстерність техніки виконання. Особливо вартісний його цикл дереворитів до „Кленових листків“ В. Стефаника й портрет письменника, що їх створив Касіян в 1926 році.

Годі сьогодні перелічити всі твори В. Касіяна, що їх він виконав впродовж свого побуту в УРСР, бо і є налевно тисячі, коли брати твори станкової гравіюри та ілюстрації до багатьох українських видань. Поминаючи твори на советські теми: „Арсенальці“, „Перекоп“, „В Країні Рад“, „Жовтневий похід“, „Ленін і народ“ чи на теми колективізації й стахановщини, що ними мистець заплотив таку грубу данину москалям (інакше й не могло бути), Касіян вклав дуже багато хисту та творчої наснаги в граверські портрети наших письменників та ілюстрації їхніх творів. Виконав безліч ілюстрацій до „Кобзаря“ Т. Шевченка, до творів І. Франка („Борислав сміється“ й інші), ілюстрував твори М. Гоголя („Загублена грамота“, „Зачароване місце“ і т. д.), Ю. Федьковича, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаника (геніальний рисунок до новели „Новица“), та сучасних письменників. Улюбленою тематикою Касіяна — це композиційні портрети Т. Шевченка, що їх виконав дуже багато, з глибоким знанням духовости великого Кобзаря. Створив Касіян декілька портретів І. Франка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Кропивницького, П. Чайковського, І. Іжакевича, О. Довженка, П. Тичини, М. Рильського, Г. Косинки й багато інших, включно зі своїми автопортретами. Ранні твори В. Касіяна позначені деякими рисами експресіонізму, але в Совдепії він з успіхами переключився на соц-реалізм і його держитися й до сьогодні. Василь Касіян дійшов в СРСР до справжнього верхів'я: він же народний художник СРСР, дійсний член Академії художеств СРСР, був довголітнім головою Спілки радянських художників та лавреат Шевченкової премії. Шкода тільки, що своїм талантом світової міри не може служити рідній державі і прикріплений до воза московсько-большевицького окупанта.

Зі Снятинщини походить мисткиня Ольга Плешка (нар. 1898 року), близька родичка дружини письменника В. Стефаника і довгі десятки років проживала в його домі в Русові. Після закінчення учительської семінарії стала одною з перших учнів Мистецької школи О. Новаківського у Львові, з 1923 р. аж до ліквідації цієї школи. Була захоплена стилем Новаківського постімпресіонізмом, тому й не шукала самостійного мистецького шляху. Своїми студіями з Гуцульщини й Покуття брала участь у „Виставці студій“ школи Новаківського у Львові в 1926 р. Брала участь у виставках РУБ, УТПМ, в „Ретроспективній виставі українського мистецтва“ у Львові в 1935 р. картинами „Праля“ (олія) й „Гуцулка“ (аквареля) та приймала участь у виставках Спілки УОМ за німецької окупації, покутськими типами („Молода“, „Дівчина“ і т. п.). Створила низку селянських типів з Покуття, переважно жіночих і ряд пейзажів з Тулови й Русова (гора „Уруть“), переважно олійною технікою. В останніх часах проживає в Снятині.

Ученицею Мистецької школи О. Новаківського була Марія Карп'юк (заміжня Сорохтей, по другому чоловікові — Семотюк), що народилася в Снятині в 1901 (?) р. Працювала в портреті, пейзажі й натюрморті, теж підо впливом постімпресіонізму Новаківського. Побувала якийсь час в Парижі. Своїх творів не виставляла зовсім. Живе в Снятині й досі.

В Снятині народився теж маляр Роман Турин (1900 р.) і мабуть був сином урядовця. Реальну школу закінчив у Тернополі, в 1922—1924 рр. студіював малярство в Краківській Академії, в майстерні проф. Панкевича і поглиблював свої студії в Парижі. Турин виконав ряд олійних портретів, пейзажів і натюрмортів з імпресіоністичними рисами, що були на виставках в Кракові, Львові, Парижі, в Харкові й Москві. Теж брав участь у виставках Спілки УОМ у Львові. Працював у Національному Музеї у Львові і залишився під московською окупацією. Про його мистецькі вияви не знаємо нічого.

Мабуть зі Снятинщини походить теж скульптор Нестор Кисілевський (народився мабуть 1901 р.), що студіював скульптуру в Краківській Академії в 1927—1931 рр. Часто перебував на ваканціях у свого стрийка о. Кисілевського в Хлібичині Пільному. Його праці (переважно керамічні статуетки) позначені імпресіонізмом. Для Кисілевського невідома нам і досі.

Уроженцем Снятина є теж маляр Ярослав Лукавецький (нар. 1908 р.), що навчався спершу в Мистецькій школі Терлецького в Кракові, згодом студіював малярство в Краківській Академії. Перед другою світовою війною проживав в Коломиї, працював творчо і вів свою мистецьку школу. Виконав ряд портретів, що з них найвартісніші: портрет А. Чайковського, В. Блавацького, о. Й. Проця й інші. Намалював теж низку пейзажів з Карпат, як

теж ряд натюрмортів, що позначені реалізмом з імпресіоністичними прикметами. В 1936 р. оформив оперетку В. Павлусевича „Дівча з Маслосоюзу“. За німецької окупації був учителем малювання в українській гімназії в Станіславові. Його „Портретна студія“ і „Мертва натура“ були на „Ретроспективній виставі українського мистецтва“ у Львові в 1935 р. Сьогодні Лукавецький проживає в Снятині, на жаль, нічого не чуємо про його мистецькі вияви.

Напередодні другої світової війни почав виявлятися в мистецтві теж автор цих рядків, що народився в Карлові. Студіював спершу в Мистецькій школі О. Новаківського, згодом у Краківській Академії, вкінці спеціалізувався в артистичній графіці й граверстві у Варшавській Академії. Окремо студіював історію мистецтва. Належав до українських мистецьких об'єднань „Спокій“ у Варшаві, до Спілки УОМ у Львові, до УСОМ в Німеччині, а приїхавши до Канади в 1949 р. був співосновником і якийсь час головою УСОМ в Канаді та основником СУОМА в Едмонтоні. Виставляв свої праці у Варшаві, Львові, в Мюнхені, Регенсбурзі, в Парижі, Амстердамі, в Канаді й Америці. Його вузька спеціальність — монументальна й меморіальна графіка та граверство. Найвидатніші граверські праці: „Родина“, „Тодось Осьмачка“, „Олена Кисілевська“, „Автопортрет“, „Гетьман Іван Мазепа“, „Тарас Шевченко“ (Свою Україну любить...), „Іван Франко“, „Ю. Гечик-Березовський“, „В. Скорупський“ й багато інших, а з дереворізів „Гетьман Богдан Хмельницький“ та „Митрополит Андрей“. Виконав теж багато грамот, видавничих і друкарських знаків, проєктів поштових марок та оформив ряд українських видань.

З малярських праць найважливіші: „Портрет дружини“ та цикл композиційних портретів Т. Шевченка. „Портрети І. Кейвана — це особлива ділянка його творчості, що має виняткове значення для нашої історії, культури й мистецтва. Портрети нашого мисг-

Пропам'ятна марка на перший З'їзд земляків Снятинщини. Автор, мистець-графік Іван Кейван, Друком цієї прекрасної марки занялася наша землячка Оленка Стадник, разом із своїм чоловіком. Вони й фінансували це видання, за що їм велика дяка.

ня виконані графічним способом, мають і матимуть постійну вартість. Це глибокі студії психологічних особливостей портретованих, вдумливі, синтетичні і сумарні.“ (проф. В. Січинський). Виконав теж поважну кількість пейзажів олійною й акварельною техніками („Вид на Русівську хашу“). Навчав малювання та історії українського мистецтва в українських гімназіях та мистецько-промислових школах в Коломиї, у Фюссені й Міттенвальді. Недавно іменованій надзвичайним професором Українського Католицького Університету в Римі, катедри історії мистецтва.

Як мистецтвознавець написав безліч статей на мистецькі теми, три монографії („Володимир Січинський“, „Тарас Шевченко — образотвірчий мистець і „Дмитро Антонович“), а в останніх кількох роках працює над монументальною Історією українського мистецтва, що має вийти в двох томах.

В часі другої світової війни особливу популярність здобув мистець-декоратор Мирослав Радиш (1910—1956), що народився в Ілїнцях в сім'ї залізничника. Спочатку навчався в Школі малярства й декорації в Познані, в 1934—1937 рр. у відділі декорації й архітектури при Віленському університеті, вкінці у Варшавській Академії. В 1940—44 роках був декоратором Українського Оперного Театру у Львові. Радиш оформив багато п'єс в постановках режисера В. Блавацького. Особливий хист виявив Радиш в оформленні драм, опер та опереток: „Мадам Батерфлай“, „Кармен“, „Продана наречена“, „Травіята“, „Низини“, а верхів'ям майстерності Радиша було оформлення „Гамлета“ Шекспіра в постановці Й. Гірняка. Оформив теж п'єси М. Гальбе „Ріка“ і „Дружина“ в постановці режисера І. Іваницького у Львові, в цьому ж театрі. На скитальщині в Авґсбурзі Радиш був даліше декоратором театру В. Блавацького й оформив постановки: „Степовий гість“, Б. Грінченка, „Мина Мазайло“ й „Народній Малахій“ М. Куліша, „Ворог“ і „Ордер“ Ю. Косача і т. п.

Був членом УСОМ і приймав участь у її виставках, як теж в „Тижні Української Культури“ в Регенсбурзі і Мюнхені. Найважливіші твори Радиша зі станкового малярства: „Львівський Париж“, „Вид на св. Юр“, „Катедра в Авґсбурзі“, „Старе подвір'я“, „Після бомбардування“, „Вацман“, „Осіній пейзаж“, „Над рікою“, „Будують шлях“ та інші, з прикметами експресіонізму у формі з імпресіоністичним кольоритом. Особливо знамениті його архітектурні мотиви. Після приїзду до Америки Радиш осів з родиною в Нью-Йорку, де працював творчо і вів свою мистецьку школу. Приймав участь у виставках ОУМ і оформив кілька постановок режисера Й. Гірняка. Помер на тромбозу серця. Посмертна виставка в 1956 р. налічувала 142 його твори, що їх виконав впродовж кількох останніх років.

Уроженцем села Видинова є мистець Петро Григорійчук (нар.

1914 р.), що закінчив чотиролітню Промислову школу в Коломиї на відділі скульптури, в 1932—1937 рр. навчався в Мистецько-промисловій школі в Кракові, вкінці у Варшавській Академії, на відділі малярства. В часі першої большевицької окупації Григорійчук навчав рисунків в Середній школі в Снятині, за німецької окупації працював як графік в Психотехнічному Інституті у Львові. Працював творчо в ділянці портрету й натюрморту та виконав кілька жанрових композицій з Покуття. Прекрасні його роботи квіти. Був членом Спілки УОМ і на виставці в 1942 р. був його олійний портрет „Пані Стефа“. Залишився під московсько-большевицькою окупацією у Львові. Творчо виявляється досить рідко. Створив композицію „Іван Франко читає робітникам політичну економію“.

Розглядаючи цю галерею українських мистців, бачимо, що Снятинщина вилонилася з себе поважну їх кількість, що між ними декілька здобули поважне місце в історії нашого мистецтва і значно збагатили скарбницю української культури. Може і в цих останніх десятиках років виявилися деякі мистці зі Снятинщини, вже нового покоління, на жаль, досі нашим мистецтвознавцям не вдалося знайти навіть одного прізвища. Не зустрічаємо молодих мистців — наших краян в історії українського мистецтва, в каталогах виставок, як теж в інших мистецьких публікаціях, що виходять в Советській Україні.

Школа на Балках. Посередній директор Микола Петрівський, отець Філіцький і Ольга Гойв. Учителі й діти в 1934-му році.